

מבט על, גיליון 122, 5 באוגוסט 2009

בשבי הקונספציה: האם הנחות היסוד שליוו את 'תהליך אוסלו' עדיין תקפות

זכי שלום

בראיון לניוזוויק (22 ביוני 2009) סיפר ראש הממשלה לשעבר, אהוד אולמרט, כי במהלך השיחות שניהל עם מחמוד עבאס הוא העביר אליו הצעות מפורטות למדי בסוגיית הסדר אפשרי ישראלי-פלסטיני. ההסדר כלל את המרכיבים העיקריים הבאים:

- א. נכונות מצד ישראל להעביר לידי הפלסטינים בין 93.5-93.7 אחוז מהשטחים. בנוסף יקבלו הפלסטינים 5.8 אחוז מהשטח במסגרת חילופי שטחים.
- ב. הפלסטינים יקבלו 'מעבר בטוח' בין הגדה והרצועה. אולמרט לא פירט את סוגיית הריבונות והשליטה על המעבר הזה.
- ג. ישראל אינה מקבלת את העיקרון של זכות השיבה. יחד עם זאת, במסגרת של 'מחווה הומניטארית' היא תהיה מוכנה להחזרתם של מספר מוגדר של פליטים. אולמרט לא פירט את המספר. עם זאת הבהיר כי המדובר במספר מוגבל מאוד (very very limited number).
- ד. בסוגיית ירושלים הציע אולמרט כי 'האגן הקדוש' יהיה ללא ריבונות וכי ינוהל במשותף על ידי ישראל, ירדן הפלסטינים, סעודיה וארצות הברית.

סאעב עריקאת האחראי על המשא ומתן עם ישראל מטעם הפלסטינים אישר את נכונות הדברים. אין ספק כי מדובר כאן בהצעה מרחיקת לכת, אולי יותר מכל ההצעות האחרות שהועלו בפני ההנהגה הפלסטינית. הפרשן אלוף בן קבע, בצדק (הארץ, 26 ביוני 2009), כי, 'אולמרט הציע את בינאום העיר העתיקה וסביבתה. כלומר לוותר על ריבונות ישראל בכותל המערבי, בהר הבית, בכנסיית הקבר, בהר הזיתים ואולי גם בעיר דוד, ולמסור אותה לוועדה שבה יהיה רוב למדינות ערב. שום מנהיג ישראלי לפני אולמרט לא תמך בבינאום ירושלים או חלק ממנה. אפילו בהסכם זינבה של יוסי ביילין דובר על חלוקת הריבונות בעיר העתיקה בין ישראל לפלסטין ולא על מסירתה לוועדה בינלאומית'.

דחיית הצעות אולמרט כמו גם הצעות קודמות של ראש הממשלה דאז, אהוד ברק בקמפ דייוויד (יולי 2000) ומתווה קלינטון, מציבים, לדעתי, סימני שאלה כבדים סביב הנחות היסוד שליוו את 'תהליך אוסלו'. אתמקד בשתיים מהן:

- א. ההנחה הראשונה הייתה שהרשות הפלסטינית, המיוצגת על ידי אש"ף, פועלת להגשמת זכות ההגדרה העצמית של העם הפלסטיני על ידי כינון מדינה פלסטינית בשטחים שישראל כבשה במלחמת ששת הימים.
- ב. ההנחה השנייה הייתה שהרשות הפלסטינית פועלת במסגרת זו על בסיס של נכונות להגיע לפשרה היסטורית, וכמובן טריטוריאלית, עם מדינת ישראל והתנועה הציונית.

דחיית ההצעות – הן של ברק והן של אולמרט – משתלבת עם הערכה מקובלת בקרב חוגים רחבים בישראל ולפיה בנקודות הכרעה מתקשים הפלסטינים לקבל החלטות של פשרה פרגמטית, ומחמיצים, כמעט באופן כפייתי, הזדמנויות לממש את שאיפותיהם הלאומיות. בכך הם נותנים אישור לאמירה הרווחת בישראל מזה שנים ולפיה: 'הערבים לעולם אינם מחמיצים הזדמנות להחמיץ הזדמנות'. נראה שהערכה זו מציבה נגד עיניה את המודל של התנועה הציונית, שמתוך שאיפה להשיג 'פיסת קרקע' כלשהי לעם היהודי, הנתון תחת רדיפות וסכנת השמדה, פיתחה גישה פרגמטית ואולי אף קיצונית, שבמסגרתה הייתה נכונה לקבל כמעט כל תכנית מדינית, ובלבד שתיתן לה האפשרות להקים במסגרת זו מדינה יהודית ריבונית.

ההתנהלות של ההנהגה הפלסטינית שונה באורח קיצוני מגישה זו. היא הולכת, כפי שזה משתקף כלפי חוץ, על בסיס העיקרון של 'הכול או לא כלום'. התנהגות זו אינה יכולה שלא להעלות ספקות באשר לכונות שאיפתה של ההנהגה הפלסטינית להקים מדינה ריבונית עצמאית

בשטחים כתכנית מדינית קונקרטית להבדיל מ'חזון לדורות'. קשה שלא לתהות האם טחו עיניה של ההנהגה הפלסטינית מראות כי חלום המדינה הפלסטינית הולך ונגזז לנגד עיניה. כל זאת, למרות העובדה שבחודשים האחרונים הודו גם אישים פלסטינים בכירים, כי השאיפה להקמת מדינה פלסטינית הולכת ונשחקת על קרקע המציאות:

א. ההתיישבות היהודית בגדה המערבית הולכת ולובשת מימדים רחבי היקף. העובדה היא שהגידול בהתיישבות היהודית נמשך תחת כל ממשלות ישראל, כולל ממשלות שמאל מובהקות. משמע, מדובר כאן בתהליך המושרש עמוק בחברה הישראלית, ברשויות השלטון שלה, במבוכי הבירוקרטיה והמערכות הפוליטיות על כל גווניהן. בראיה מציאותית, חייבים היו הפלסטינים להגיע למסקנה שאם לא יתרחש בעתיד הקרוב מהלך דרמטי בעל אופי דראסטי ומרחיק לכת, ההתיישבות ביהודה ושומרון תלך ותתרחב במשך הזמן וממילא החלום של מדינה פלסטינית ילך וידעך.

ב. המציאות הביטחונית שנוצרה בישראל לאחר הנסיגה מלבנון במאי 2000 ומרצועת עזה באוגוסט 2005, במסגרת תכנית ההתנתקות, שחקה במידה מסוימת את האמונה שרווחה בחלקים רחבים של בציבור הישראלי לאחר מלחמת ששת הימים, בדבר תקפותה של הנוסחה: שטחים תמורת שלום. הסתבר כי בניגוד להערכות האופטימיות שתיווצר רגיעה לאורך זמן, הנסיגות הובילו להסלמה ולשני עימותים מלחמתיים קשים ועקובים מדם. ייתכן מאוד שתוצאות הבחירות האחרונות שיקפו מפנה זה.

ג. כל מהלך של הסדר שיביא לכינון מדינה פלסטינית, ולו מינימאליסטית, יחייב, קרוב לוודאי, פינוי של כמאה אלף ישראלים משטחי יהודה ושומרון. המציאות הפוליטית ההולכת ומתקבעת במדינת ישראל מעלה ספקות קשים בדבר הסבירות שממשלה שתקום בעתיד הנראה לעין תוכל לממש מהלך כזה בזירה הפוליטית בישראל.

דחיית 'תכנית אולמרט' יכולה להצביע על כך שההנהגה הפלסטינית אכן רואה בהקמת מדינה פלסטינית חלק מן החזון הלאומי לטווח הארוך אך לא מרכיב בתכנית עבודה קונקרטית שלה. אם (וזהו "אם" משמעותי) אכן זו העמדה של ההנהגה הפלסטינית, ניתן, אולי, להסבירה, בין השאר, על רקע חששות כבדים שלה שהקמת מדינה פלסטינית תלווה בהכרח בנסיגה כמעט מוחלטת של כוחות צה"ל מיהודה ושומרון. משמעות הדבר היא שתיפסק כמעט לחלוטין פעילות המאסיבית שצה"ל וזרועות הביטחון מנהלים מדי יום ביומו ברחבי הגדה נגד 'ארגוני הטרור' הקיצוניים. בנסיבות אלה בהכרח ייחלש מאוד מעמדה של ההנהגה הנוכחית וקיימת סבירות גבוהה שתוך זמן קצר יצליח החמאס לסלק את ראשיה מן השלטון. אם אכן זהו התרחיש הצפוי על ידי ההנהגה הנוכחית, יש להניח שזו תפעל למנוע הגשמתו הלכה למעשה, הגם שלעולם היא לא תוכל לאשר זאת.

הסבר אפשרי אחר הוא, כי ההנהגה הפלסטינית פועלת על בסיס של אמונה והערכה ש'הזמן פועל לטובתה'. בראיה היסטורית ההנהגה הלאומית הפלסטינית יכולה להביט בסיפוק רב על הישגיה בעשורים האחרונים. שילוב של פעילות מדינית ופעילות אלימה הוביל תנועה לאומית דחויה ומוחרמת בזירה הבינלאומית ובעולם הערבי למעמד של ארגון בעל עוצמה ניכרת, שמוצא דרכו לעיתים אל סדר היום העולמי. פעילותו של ארגון זה עיצבה במידה רבה את המפה הפוליטית בישראל וגרמה אולי יותר מכל גורם אחר לעלייתם ונפילתם של מנהיגים בישראל בעשורים האחרונים. פעילותם של הפלסטינים עיצבה במידה רבה את העמדות הפוליטיות בישראל. היא זו שגרמה לתזוזה דרמטית של הימין בישראל לעבר המרכז, ואפילו לשמאל.

מבחינה זו ייתכן מאוד שההנהגה הפלסטינית מעריכה שאין לה שום סיבה לקבל הצעות 'פשרה' ולו מרחיקות לכת כמו אלה של אולמרט, למרות 'רוחב הלב' וה'נדיבות' שלהן. מנקודת ראותה, הניסיון ההיסטורי מצביע על שחיקה הולכת וגדלה בעמדות ישראל בסוגיית 'השטחים'. בנסיבות אלה, בעתיד, הם יכולים להעריך, ממשלות ישראל תהיינה חייבות להגיש לפלסטינים הצעות הרבה יותר נדיבות. פעילותו הנמרצת של הנשיא אובמה להפסקת ההתנחלויות בגדה, כולל בירושלים, תוך התעלמות מופגנת מהבנות עם הממשל הקודם בסוגיה זו, השחיקה בעמדות תנועת הליכוד בסוגיית הקמתה של מדינה פלסטינית כפי שבאו לידי ביטוי בנאום בר-אילן של בנימין נתניהו, עשויים בהחלט לחזק הערכות אלה בקרבם.

בין כך ובין כך, דחיית הצעות אולמרט מצביעה על כך שתקפותה של ההנחה בדבר נכונות ההנהגה הפלסטינית ל'פשרה' היסטורית-טריטוריאלית, עם מדינת ישראל, שעמדה בבסיס ההכרעה על אימוץ 'תהליך אוסלו' ניצבת תחת סימן שאלה. המונח 'פשרה היסטורית-טריטוריאלית' הוא בבסיסו מונח ערטילאי וקשה מאוד לתרגם אותו למונחים פיזיים ב'שטח'. מה שנראה בעיני ישראלים רבים כ'פשרה' או אפילו 'פשרה מרחיקת לכת' אינו נראה כך, בהכרח, בעיני הפלסטינים. יחד עם זאת, יש להניח כי לא נטעה אם נאמר שבעיני חלקים של הציבור במדינת ישראל עקרונות 'תכנית אולמרט' אינם מייצגים פשרה אלא קבלת תכתיבי הרשות הפלסטינית.